

УДК 342.9(477)

Олексій Остапенко

Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
Oleksiy.I.Ostapenko@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9833-3043>

БУЛІНГ І МОБІНГ (ЦЬКУВАННЯ) ЯК РІЗНОВИДИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПОСЯГАНЬ НА ФІЗИЧНУ ОСОБУ

<http://doi.org/10.23939/law2023.40.124>

© Остапенко О., 2023

У статті проаналізовано теоретичні положення, чинні нормативно-правові акти, які врегульовують відносини, що пов'язані із застосуванням адміністративної відповідальності за вчинення булінгу чи мобінгу (цькування).

Зокрема, з'ясовано, що широкий за змістом перелік насильницьких дій, які виявляються у формі булінгу та мобінгу (цькування), закріплено у статтях 173-4, 173-5 КУпАП. Серед різноманітних проявів насильства зауважено про агресивну поведінку особи, яка вчиняє насильницькі дії стосовно іншої особи.

Зважаючи на актуальність захисту адміністративно-правових відносин, які порушуються у формі булінгу або мобінгу, розглянуто ознаки, властиві цим термінам, та виокремлено їх види. Крім того, визначено ознаки, які характеризують адміністративну відповідальність за вчинення цькування.

Зауважено, що складати протокол про вчинення булінгу мають повноваження працівники поліції (ст. 255 КУпАП), розгляд справи і прийняття щодо неї рішення вчиняється судом (ст. 221 КУпАП). Про факт вчинення мобінгу протоколи згідно зі ст. 230-1 КУпАП мають право складати і приймати щодо них рішення посадові особи, що уповноважені керівником центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, а також справи про вчинення мобінгу підвідомчі розгляду судом (ст. 221 КУпАП).

Підкреслено, що суб'єктів, які вчиняють насильницькі дії чи бездіяльність у формі булінгу або мобінгу, можна умовно систематизувати у певні групи.

Зазначено, що розмежування насильницьких і ненасильницьких дій, які здійснюються у формі цькування під час їх правової кваліфікації, є досить складним завданням. Для кваліфікації протиправних дій, які вчиняються шляхом цькування, повинно бути настання шкідливих наслідків. Позначення ненасильницьких дій повинно свідчити про наявність не тільки відповідних дій, але й про суб'єктивне ставлення до таких дій особи, яка їх вчиняє.

Проаналізовано співвідношення між видами адміністративних стягнень і санкціями за вчинення булінгу / мобінгу.

Ключові слова: адміністративна відповідальність; боулінг; мобінг; насильство; цькування.

Постановка проблеми. Варто звернути увагу на Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України, що містить групу правових норм, які передбачають заборону щодо посягань на конституційні права і свободи та рівність громадян (ст. 24 Конституції України), а також втручання в особисте і сімейне життя людини (ст. 32 Конституції України) [1]. Власне, йдеться про захист людини, права якої порушуються шляхом вчинення насильницьких дій, у різних формах та різними способами.

Важливою складовою частиною щодо запобігання насильству, яке вчиняється шляхом як булінгу, так і мобінгу (цькування), є нормативно-правова база країн Європейського Союзу і національного законодавства України. Серед них:

– Директива Ради Європейського Співтовариства від 12 червня 1989 р. № 89/391/ЄЕС про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі;

– Директива Ради Європейського Співтовариства від 27 листопада 2000 р. № 2000/78/ЄС про загальну систему рівного поводження у сфері зайнятості й професійної діяльності;

– Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України);

– Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП);

– Закон України від 16 листопада 2022 р. № 2759-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)»;

– Закон України від 1 грудня 2022 р. № 2806-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії порушень прав у сфері праці».

Водночас насильство залишається проблемою для окремого індивіда, колективного утворення та держави загалом. Динаміка соціального порядку, як справедливо вважає Норт Дуглас, залежить від динаміки змін, а не від динаміки прогресу [2, с. 32]. Загальні підходи щодо визначення насильницького змісту і протиправності дій фізичної особи у формі булінгу чи мобінгу мають дискусійний характер. У статтях 173-4, 173-5 КУпАП визначено лише об'єктно-суб'єктні ознаки протиправного посягання у формі булінгу і мобінгу, а також види стягнень та розмір санкцій за їх вчинення, що створює проблеми під час кваліфікації цих правопорушень. Наприклад, законодавство України про працю має трудове тлумачення протиправних дій у формі мобінгу (ст. 2-2 КЗпП України), які посягають на трудові права працівників [3].

Насильство та види його прояву мають давню історію, яка тісно пов'язана з розвитком суспільства у різні часи та епохи. Так, О. Д. Коломєць, досліджуючи проблеми насильства, звертає увагу на різні способи застосування насильства, спрямовані на обмеження волі і свободи людини і громадянина. Ендрю Адамс, аналізуючи поведінку людей, робить висновок про існування форм прояву агресії, які стали основою для визначення термінів «булінг», «мобінг» (цькування). Сучасні підходи у подоланні насильства органами держави залежать від правового регулювання та заходів, спрямованих на підпорядкування цього негативного явища, сутність якого має вияви у будь-яких умисних діях проти волі іншої особи, вчинених свідомо з порушенням прав людини, якій завдається фізична, психологічна або матеріальна шкода зі сторони кривдника. Умисні протиправні дії кривдника свідчать про його поведінку, що має негативний характер [4, с. 40].

Аналіз дослідження проблеми. Загальнотеоретичні напрацювання з вказаної проблеми є у дослідженнях: Д. О. Беззубова, Баррі Вангейма, Джона Вілліса, Джінні Грехема Скотта, С. С. Єсімова, М. В. Коваліва, В. К. Колпакова, О. Д. Коломєць, Т. О. Коломєць, Дугласа Норта, С. С. Сливки, Ебергардта Шмідт-Ассманна, Л. Б. Шнейдер та інших.

Мета статті полягає у досягненні результатів шляхом аналізу теоретичних положень, наявних нормативно-правових актів, які врегульовують відносини, що пов'язані із застосуванням адміністративної відповідальності за вчинення булінгу чи мобінгу (цькування).

Виклад основного матеріалу. Проблема насильства, незалежно від того, чи має вона генетичне походження від окремого індивіда або групи людей, потребує реалізації заходів морального впливу та примусу зі сторони держави. Варто зазначити, що жодне суспільство не мало успіхів у подоланні насильства шляхом його ліквідації, у кращому разі насильство як різновид протиправного посягання на права і свободи людини і громадянина вдавалося стримувати і підпорядковувати. О. Д. Коломоєць, досліджуючи адміністративно-правове застосування відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, погоджується з думкою О. П. Зборовської стосовно того, що насильство як спосіб застосування фізичної сили, утиску, гніту, гноблення, примусу, а також обмежень можливостей, діяльності, мислення спостерігалось на всіх етапах історії людства і притаманне як минулим, так і сучасним формам правління й державного устрою [5, с. 10].

Філософи минулих часів визначали насильство як отруту для душі, вважаючи, що тільки гнів і страх особи змушують її застосовувати насильство (Ф. Бекон). Серед філософів, як вважає професор С. С. Сливка, поведінка людини розглядається як консолідована спільність з іншими людьми, коли людина намагається впорядкувати суспільні відносини, які вона вважає «хаосом», унаслідок чого відбувається розпад суспільства [6, с. 97]. У цьому випадку автор веде розмову про розумну, практичну і соціально значущу поведінку, яка за своїм змістом є правомірною, збалансованою [6, с. 99], і такою, що не суперечить впорядкованим суспільним відносинам [6, с. 97], та за своїм змістом є раціональною.

Умовно кажучи, насильницька «раціональність» особи, яка вчиняє булінг чи мобінг, свідчить про наявність знань і вмінь передбачати наслідки, які виникатимуть по відношенню до особи щодо якої вчиняються протиправні дії. Разом тим, негативні наслідки, як правило, передбачаються, тобто прогножуються, що свідчить про деліктну мотивацію такої поведінки.

Насильство, як одна із форм людської поведінки, було і залишається, на жаль, невід'ємним елементом у діяльності зі сторони органів державної влади, громадських формувань (релігійні секти, терористичні організації). Основною ознакою, яка властива насильству, є дії суб'єкта, спрямовані на обмеження волі, а також інші дії особи. Крім того, насильницьким є такий вияв, що може здійснюватися різними способами, а наслідки від цих дій не сприймаються добровільно об'єктом посягання, який чинить супротив.

Беручи до уваги тему дослідження, пропонуємо для розгляду та аналізу структурно-логічну схему складових елементів адміністративно-карного булінгу та мобінгу.

Таблиця 1

Структурно-логічна схема складових елементів адміністративно-карного булінгу і мобінгу

Насильство		
Булінг	Адміністративно-карні різновиди	Мобінг
Пряме – Непряме	Посягання на особу (дія чи бездіяльність)	Пряме – непряме

Сучасне визначення терміна «наси́льство» розглядають як умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду або містить загрозу заподіяння зазначеної шкоди з протиправною метою [7, с. 518]. Звернемо увагу на сукупність ознак, які характеризують домашнє насильство та закріплені у ст. 126-1 Кримінального кодексу України. Серед них ідеться про фізичне, психологічне або економічне насильство з визначенням об'єктів протиправного посягання (подружжя чи колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах) [8]. Досить широкий за змістом перелік насильницьких дій, які виявляються у формі булінгу до учасників освітнього процесу та мобінгу (цькування), закріплено у статтях 173-4, 173-5 КУпАП. Серед різноманітних проявів насильства зауважимо про агресивну поведінку особи, яка вчиняє насильницькі дії стосовно іншої особи.

Термін «агресія» (від лат. – *agressio*) означає напад із застосуванням сили [7, с. 14]. Варто зазначити, що «цькування», як один із різновидів насильства, може мати форму агресивної поведінки, яка вчиняється з метою заподіяння іншій особі фізичної, психологічної чи моральної шкоди.

Зважаючи на актуальність захисту адміністративно-правових відносин, які порушуються у формі булінгу або мобінгу, розглянемо ознаки, що характерні для цих термінів. Британський журналіст Ендрю Адамс, розглядаючи поведінку людей, звернув увагу на прояви агресії з подальшим залякуванням особи, з намірами повного підпорядкування суб'єктом у власних цілях. Така поведінка особи, що посягає на свободу іншої людини, перекладається з англійської як «хуліган» і має назву «bully», що й стало основою для створення цього терміна. Отже, термін «bullying» означає залякування, цькування, задирання, тобто різновид навмисного насильства, що не має характеру самозахисту і не є санкціонованим нормативно-правовим актом держави, а також довготривале (повторюване) фізичне чи психологічне насильство з боку індивіда чи групи, які мають певні переваги (фізичні, психологічні) [9].

Беручи до уваги ознаки, властиві булінгу, розглянемо такі його види: фізичний, психологічний, кібербулінг. До ознак, які характеризують *фізичний булінг*, належать: агресивне фізичне залякування, яке полягає у багаторазово повторюваних ударах, стусанах, підніжках, блокуванні, поштовхах, дотиках небажаних і неналежно. *Психологічний вид булінгу* умовно поділяють на: а) *вербальний* – виявляється у залякуванні, глузуванні за допомогою слів, які включають постійні образи, погрози й зневажливі коментарі (про зовнішній вигляд, релігію, етнічну належність, інвалідність, особливості стилю одягу, поведінку), погрози зашкодити; б) *соціальний* – коли вчиняється соціальне вигнання особи з групи, колективу шляхом ігнорування, ізоляції, бойкоту, публічного приниження, осоромлення. *Кібербулінг* виявляється шляхом залякування у кіберпросторі (онлайн-комунікаціях), у звинуваченнях з використанням образливих слів, у поширенні брехні, неправдивих чуток (фейків), неприємної інформації через електронну пошту та онлайн-пости у соціальних мережах.

Зауважимо про так звані *маркери булінгу* – ті ознаки, що виділяються в поведінці людини, яка піддається булінгу шляхом фізичного насильства (синці, подряпини, зіпсовані речі), у зміні поведінки особи (агресивність, депресія, замкнутість), у різноманітних захворюваннях людини (головний біль), в агресивній поведінці особи, брутальній мові тощо.

Відзначимо, що у визначенні терміна «булінг» наявні різні за змістом види агресивної поведінки (фізичної, психологічної, економічної), яка вчиняється фізичною особою різними способами і засобами, з метою досягнення протиправного за наслідками результату щодо потерпілої особи.

Наступним різновидом насильства, за вчинення якого передбачена адміністративна відповідальність, є мобінг (цькування). На основі науково-теоретичних узагальнень законодавець для пояснення змісту терміна «мобінг» (цькування) визначив його форми – психологічну та економічну. Термін «мобінг» (знуцання, від англ. «mob» – юрба) передбачає систематичне цькування, психологічний терор, форми зниження авторитету, психологічний тиск у вигляді цькування співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення [10].

Деталізація поняття мобінгу потребує з'ясування сутності слова «цькування», яке варто розуміти насамперед як дію і стан. Дія виявляється у переслідуванні кого-небудь різними напад-

ками, наклепами, знущанням, підмовлянням до ворожих дій, підбурюванням проти когось [11, с. 736]. Звернемо увагу на те, що протиправний зміст цькування виявляється у приниженні честі та гідності працівника, створенні шляхом тиску навколо працівника напруженості, ворожої, образливої атмосфери (ст. 2-2 КЗпП України) [3]. Узагальнюючи, зазначимо, що «цькування» варто розуміти як систематичні (повторювані) тривалі дії чи бездіяльність зі сторони суб'єкта посягання, які вчиняються у формі психологічного та/або економічного тиску.

Під час заподіяння цькування дії зі сторони суб'єкта, який їх вчиняє, є протиправними і містять, за умови їх кваліфікації, юридичний склад адміністративного правопорушення. *Фізичний зміст цькування* передбачає застосування фізичної сили до людини проти її бажання і волі, що впливає на стан здоров'я, порушення тілесної недоторканності особи. Умовно фізичний зміст цькування можна поділити на: створення різних за змістом перепон, які короткостроково погіршують стан здоров'я чи втрату працездатності працівника (наприклад, відсутність вентиляції у виробничих приміщеннях або належної температури у зимовий період).

Психологічний стан цькування свідчить про деліктні за змістом погрози зі сторони повновладних суб'єктів про заподіяння працівнику фізичної, моральної чи матеріальної шкоди. Психічне цькування працівника може бути словесним, письмовим, а також у вигляді жестів, демонстрації малюнків, відеозаписів, відеоповідомлень та інших дій, які негативно впливають на психічний стан особи. Зі сторони повновладного суб'єкта психічне цькування спрямовано на прояв у потерпілого працівника різноманітних негативних почуттів (жах, гнів, обурення, бажання продовжити конфлікт з особою, яка є ініціатором цькування).

До причин, які впливають на вчинення протиправних дій шляхом мобінгу, можна умовно віднести: а) *зовнішні* – їх негативний зміст виявляється в індивідуальних особливостях особи (вік, фізичний та психологічний стан особи, загальний рівень культури і моралі), у відносинах, що пов'язані зі службовою, трудовою діяльністю особи в колективі, у наявності відповідного адміністративно-правового статусу особи; б) *внутрішні* – спонукають особу до вчинення насильницьких дій чи бездіяльності (особливості психічного стану особи, наявність життєвого досвіду, переконань, зазвичай негативних).

Вчинення насильницьких дій шляхом мобінгу може бути відкритим або латентним. За тривалістю ці дії можуть бути постійними і тимчасовими залежно від мети, яку має кривдник. У науковій літературі розглядають різні за змістом, але взаємопов'язані та взаємозумовлені *форми мобінгу*. Серед них:

- *авторитарний мобінг*, який вчиняється з боку керівника і свідчить про його стиль керування;
- *відбірковий мобінг*, коли особа позбавляється колективу групи та стосовно неї вчиняються інші дії, що унеможливають її нормальну співпрацю в колективі;
- *дисигналізаційний мобінг* є різновидом дискримінаційного мобінгу щодо особи, яка виявила негативну поведінку своїх колег і повідомила про це керівника колективу;
- *дискримінаційний мобінг* характеризується тим, що його жертвою стають особи, які відрізняються від загального колективу з погляду цінностей, важливих для колективу, групи чи особи, які не схвалюють її поведінку;
- *змішаний мобінг*, коли дії кривдника спрямовуються на третю особу, яка може ініціювати своєю поведінкою насильницькі дії (цькування на бажаний для ініціатора мобінгу об'єкт);
- *сексуальний мобінг* означає домагання з використанням як службових повноважень, так і проявами, що порушують етичні норми поведінки до особи як однакової, так і іншої статі;
- *мобінг «посвяти»*, коли особа піддається тестуванню, незаконній перевірці іншими членами колективу чи групи [12].

До ознак, які характеризують адміністративну відповідальність за вчинення цькування, належать:

- 1) об'єкт (предмет) адміністративно-правового захисту (права, свободи і законні інтереси фізичних та юридичних осіб);

Булінг і мобінг (цькування) як різновиди насильницьких посягань на фізичну особу

2) можливість застосування уповноваженим суб'єктом системи процесуальних норм та адміністративних стягнень до винної особи.

Особа, яка вчиняє цькування, усвідомлює характер своїх дій, передбачає їх наслідки і бажає чи свідомо допускає їх настання. Кваліфікація цькування фізичної особи з необережності зазвичай є умовною, оскільки метою цькування є бажання суб'єкта завдати шкоду іншій особі (фізичну, психологічну, матеріальну).

Зауважимо, що складати протокол про вчинення булінгу мають повноваження працівники поліції (ст. 255 КУпАП), розгляд справи і прийняття щодо неї рішення вчиняється судом (ст. 221 КУпАП). Про факт вчинення мобінгу протоколи згідно зі ст. 230-1 КУпАП мають право складати і приймати щодо них рішення посадові особи, що уповноважені керівником центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, а також справи про вчинення мобінгу підвідомчі розгляду судом (ст. 221 КУпАП).

Суб'єктів, що вчиняють насильницькі дії чи бездіяльність у формі булінгу або мобінгу, можна умовно систематизувати в такі групи.

Таблиця 2

Суб'єкти, що вчиняють насильницькі дії чи бездіяльність у формі булінгу або мобінгу

Законодавство України про працю (КЗпП України)	Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП)	
	ст. 173-4 (булінг)	ст. 173-5 (мобінг)
роботодавець	громадяни	учасник освітнього процесу
окремі працівники	група осіб	група осіб
групи працівників	фізичні особи-підприємці	керівник закладу освіти
	посадова особа	малолітні / неповнолітні особи віком від 14 до 16 років (відповідальні батьки або особи, які їх замінують)
	особа, яка протягом року була піддана адміністративному стягненню за аналогічне правопорушення	

Варто зауважити про те, що розмежування насильницьких і ненасильницьких дій, які здійснюються у формі цькування під час їх правової кваліфікації, є досить складним завданням.

Так, для кваліфікації протиправних дій, які вчиняються шляхом цькування, повинно бути настання шкідливих наслідків. Позначення ненасильницьких дій повинно свідчити про наявність не тільки відповідних дій, але й про суб'єктивне ставлення до таких дій особи, яка їх вчиняє. Це може проявлятися в ігноруванні поведінки особи, яка піддається цькуванню, і відсутності бажання вирішити спір (конфлікт) мирним шляхом.

Законодавче забезпечення адміністративної відповідальності, як слушно зауважує професор В. К. Колпаков, має суперечливий характер через «широту застосування» цього терміна та «двоїсту позицію» законодавця, який використовує цей термін у численних нормативних актах, але не дає його визначення [13, с. 75]. Саме про це може йти мова під час застосування адміністративної

відповідальності за вчинення булінгу (цькування) учасника освітнього процесу (ст. 173-4 КУпАП) та за вчинення мобінгу (ст. 173-5 КУпАП) [14].

Д. О. Беззубов, досліджуючи організаційно-правові засади забезпечення суспільної безпеки, зауважує про необхідність класифікації адміністративно-правових норм з метою пізнання їх юридичних властивостей та ефективності під час застосування [15, с. 113]. Так, першою ознакою можна вважати зовнішнє походження різних за об'єктом посягання протиправних дій – цькування. Внутрішніми ознаками адміністративно-карного булінгу і мобінгу є забезпечення та відновлення порушених протиправними діями чи бездіяльністю прав, свобод і законних інтересів фізичної особи.

Отже, між нормами, що характеризують булінг і мобінг, існує певна «зв'язаність», що потребує, як вважає Е. Шмідт Ассманн, застосування традиційної методології: тлумачення, встановлення фактів і юридичної кваліфікації [16, с. 61] з метою визначення відповідних варіантів протиправної поведінки суб'єктів [17, с. 74], які мають нормативно-правовий поділ [18, с. 559] на громадян, посадових осіб, фізичних осіб-підприємців (ст.ст. 173-4, 173-5 КУпАП) [14]. Не применшуючи важливості цих положень, зазначимо, що у нашому випадку простежується певний взаємозв'язок і взаємоузгодженість (за висловом І. Канта – гомогенність, що означає об'єднання за спільними ознаками до одного виду) щодо визначення ступеня суспільної шкоди від вчинених протиправних діянь чи бездіяльності у формі булінгу або мобінгу і застосування видів адміністративних стягнень та санкцій за їх вчинення.

Таблиця 3

Співвідношення між видами адміністративних стягнень і санкціями за вчинення булінгу / мобінгу [19]

Стаття 173-4 КУпАП (булінг)	Стаття 173-5 КУпАП (мобінг)
<p>1) учасники освітнього процесу: – <i>штраф</i> – від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н. м. д. громадян); – <i>громадські роботи</i> – на строк від 20 до 40 годин;</p> <p>2) керівник закладу освіти: – <i>штраф</i> – від 50 до 100 н. м. д. громадян; – <i>виправні роботи</i> – на строк до одного місяця з відрахуванням до 20 % заробітку;</p> <p>3) діяння, вчинене групою або повторно протягом року: – <i>штраф</i> – від 100 до 200 н. м. д. громадян; – <i>громадські роботи</i> – на строк від 40 до 60 годин;</p> <p>4) батьки або особи, які їх замінюють, за діяння, вчинене малолітнім чи неповнолітнім: – <i>штраф</i> – від 50 до 200 н. м. д. громадян; – <i>громадські роботи</i> – на строк від 20 до 40 годин</p>	<p>1) громадяни: – <i>штраф</i> – від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н. м. д. громадян); – <i>громадські роботи</i> – на строк від 20 до 30 годин;</p> <p>2) фізична особа-підприємець: – <i>штраф</i> – від 100 до 200 н. м. д. громадян; – <i>громадські роботи</i> – строком від 30 до 40 годин;</p> <p>3) посадова особа: – <i>штраф</i> – від 100 до 200 н. м. д. громадян; – <i>громадські роботи</i> – строком від 30 до 40 годин;</p> <p><u>дії, вчинені повторно</u></p> <p>1) громадяни: – <i>штраф</i> – від 100 до 200 н. м. д. громадян; – <i>громадські роботи</i> – строком від 30 до 50 годин;</p> <p>2) фізична особа-підприємець: – <i>штраф</i> – від 200 до 400 н. м. д. громадян; – <i>громадські роботи</i> – строком від 40 до 60 годин;</p> <p>3) посадова особа: – <i>штраф</i> – від 200 до 400 н. м. д. громадян; – <i>громадські роботи</i> – строком від 40 до 60 годин</p>

Водночас привертає увагу позиція законодавця щодо застосування адміністративного стягнення у вигляді виправних робіт за місцем постійної роботи керівника закладу освіти, дії якого кваліфікуються за ст. 173-4 КУпАП. Вважаємо, що до цієї категорії посадових осіб варто застосовувати лише адміністративне стягнення у вигляді штрафу, але у максимальному розмірі.

Висновки. Узагальнюючи розгляд проблеми, що пов'язана із застосуванням адміністративної відповідальності за протиправні дії чи бездіяльність, вчинені у формі булінгу або мобінгу, звернемо увагу на такі питання, які потребують вирішення, зокрема:

1) відсутні науково-теоретичні пояснення щодо взаємозв'язку між правовою категорією насильства та його проявами у формі булінгу та мобінгу;

2) адміністративно-правова кваліфікація протиправних дій, які вчиняються шляхом тиску (насильства) у психологічній, фізичній чи економічній формах, є доволі складною, з урахуванням об'єктно-суб'єктних ознак як стосовно потерпілої особи, так і винної у вчиненні булінгу / мобінгу особи чи групи осіб;

3) ступінь суспільної небезпеки чи шкоди за вчинення булінгу / мобінгу не має чіткого окреслення і визначається за видом адміністративного стягнення та розмірами санкції;

4) булінг, як і мобінг, за результатами їх протиправного вчинення мають наслідки, які досить часто є тяжкими та шкідливими. Умовно наслідки від вчинення булінгу або мобінгу можна поділити на: 1) *індивідуальні наслідки*, що стосуються потерпілої особи (психічні розлади, захворювання невротичного характеру, погіршення інтелектуальних здібностей, замкнутість, відсутність довіри до людей, страх, тривога, безпорадність); 2) *соціальні наслідки*, що стосуються потерпілої особи (суспільна ізоляція, антисоціальна девіантна і деліктна поведінка, проблеми із спілкуванням, алкоголізм, наркоманія, злочинність тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 05 січня 2021 р.: офіц. текст. Київ: Правова Єдність, 2021. 64 с.
2. Норт Д. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії / Дуглас Норт, Джон Волліс, Баррі Вангейст: пер. з англ. Т. Цимбал. Київ: Наш формат, 2017. 352 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16 листопада 2022 р. № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text> (дата звернення: 17.08.2023).
4. Скотт Дж. Г. Конфлікти: пути их преодоления. Киев: Внешторгиздат, 1991. 189 с.
5. Коломоець О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї: навч. посіб. / за ред. С. В. Петкова. Вид. 2-ге., переробл. і доповн. Київ: «КНТ», 2017. 224 с.
6. Сливка С. С. Проблеми філософії права: навч. посіб. Вид. 2-ге переробл. і доповн. Харків: Право, 2015. 192 с.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид. переробл. і доповн. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
8. Кримінальний кодекс України. Суми: ВВП «НОТІС», 2020. 216 с.
9. Цькування. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%8C%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 20.08.2023).
10. Мобінг. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мобінг> (дата звернення: 20.08.2023).
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глопрія – Трейд», 2012. 864 с.
12. Мобінг: поняття, різновиди, причини, відповідальність. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Мобінг:_поняття,_різновиди,_причини,_відповідальність (дата звернення: 20.08.2023).
13. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2023. 360 с.
15. Беззубов Д. О. Суспільна безпека (організаційно-правові засади забезпечення): монографія. Київ: «МП Леся», 2013. 452 с.
16. Шмідт-Ассманн Е. Право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / пер. з нім. Г. Рижков, І. Сайко, А. Кабанов; відп. ред. О. Сироїд. 2-ге вид. переробл. та доповн. Київ: «К.І.С.». 2009. 552 с.
17. Остапенко О. І. Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб. / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та ін. Вид 2-ге доп. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.

18. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 668 с.
19. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2806-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-20#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

REFERENCES

1. *Konstytutsiia Ukrainy: chynne zakonodavstvo stanom na 05 sichnia 2021 r.* [The Constitution of Ukraine: current legislation as of January 5, 2021]. Kyiv: Pravova Yednist. 2021. [In Ukrainian].
2. Nort Duhlas (ed.). (2017). *Nasylstvo ta suspilni poriadky. Osnovni chynnyky yaki vplynuly na khid istorii* [Violence and social order. The main factors that influenced the course of history]. Kyiv: Nash format. [In Ukrainian].
3. *Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zapobihannia ta protydiv mobinhu (tskuvanniu): Zakon Ukrainy* (2022, November 16). No. 2759-IX [On the introduction of amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the prevention and counteraction of mobbing (bullying): Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text> (accessed 17.08.2023). [In Ukrainian].
4. Skott Dz. H. (1991). *Konflykty: puti ikh prieodolieniiia* [Conflicts: ways to overcome them]. Kiev: Vnieshtorhizdat. [In Russian].
5. Kolomojets O. D. (2017). *Administratyvno-pravove rehuliuвання vidpovidalnosti za vchynennia nasylstva u simi: navch. posibnyk* [Administrative and legal regulation of responsibility for committing violence in the family: study guide]. Kyiv: «KNT». [In Ukrainian].
6. Slyvka S. S. (2015). *Problemy filosofii prava: navch. posibnyk* [Problems of the philosophy of law: study guide]. Kharkiv: Pravo. [In Ukrainian].
7. Shemshuchenko Yu. S. (ed.). (2012). *Velykyj encyklopedychnyj jurydychnyj slovnyk* [The Great encyclopedic legal dictionary]. Kyiv: Vyd-vo «Jurydychna dumka». [In Ukrainian].
8. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Code of Ukraine]. Sumy: VVP «NOTIS». [In Ukrainian].
9. *Tskuvannia* [Harassment]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%8C%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (accessed 20.08.2023). [In Ukrainian].
10. *Mobinh* [Mobbing]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мобінг> (accessed 20.08.2023). [In Ukrainian].
11. Yeroshenko O. (ed.). (2012). *Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Donetsk: TOV «Glorija – Trejd». [In Ukrainian].
12. *Mobinh: poniattia, riznovydy, prychny, vidpovidalnist* [Mobbing: concepts, types, causes, responsibility]. Retrieved from: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Мобінг:_поняття,_різновиди,_причини,_відповідальність (accessed 20.08.2023). [In Ukrainian].
13. Kolpakov V. K. (2008). *Administratyvna vidpovidalnist (administratyvno-deliktne pravo) : navch. posibnyk* [Administrative responsibility (administrative-delict law): study guide]. Kyiv: Yurinkom Inter. [In Ukrainian].
14. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia* [The Code of Ukraine on Administrative Offenses]. Sumy: TOV «VVP NOTIS». [In Ukrainian].
15. Bezzubov D. O. (2013). *Suspilna bezpeka (orhanizatsiino-pravovi zasady zabezpechennia): monohrafiia* [Social security (organizational and legal principles of provision): monograph]. Kyiv: «MP Lesia». [In Ukrainian].
16. Shmidt-Assmann E. (2009). *Pravo yak ideia vrehuliuвання: osnovni zasady ta zavdannia systematyky administratyvnoho prava* [Law as an idea of settlement: the main principles and tasks of the systematics of administrative law]. Kyiv: «K.I.S.» [In Ukrainian].
17. Ostapenko O. I. (ed.). (2021). *Administratyvne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna): navch. posib.* [Administrative law of Ukraine (General part): study guide]. Lviv: SPOLOM. [In Ukrainian].
18. Averianov V. B. (ed.). (2002). *Vykonavcha vlada i administratyvne pravo* [Executive authority and administrative law]. Kyiv: Vydavnychi Dim «In Yure». [In Ukrainian].
19. *Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia shchodo zapobihannia ta protydiv mobinhu (tskuvanniu): Zakon Ukrainy* (2022, December 1). No. 2806-IX [On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses Regarding the Prevention and Counteraction of Mobbing (bullying): Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-20#Text> (accessed 15.09.2023). [In Ukrainian].

Дата надходження: 29.09.2023 р.

Oleksiy Ostapenko

Lviv Polytechnic National University,
Professor of the Department of Administrative and Information Law
Educational and Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Doctor of Law, Professor
Oleksiy.I.Ostapenko@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9833-3043>

BULLYING AND MOBBING (HARASSMENT) AS TYPES OF VIOLENT ATTACKS ON AN INDIVIDUAL

The article analyzes theoretical provisions, existing legal acts that regulate relations related to the application of administrative responsibility for committing bullying or mobbing (harassment).

In particular, it was found out that a broad list of violent acts, which manifest themselves in the form of bullying and mobbing (harassment), is enshrined in Articles 173-4, 173-5 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. Among various manifestations of violence, the aggressive behavior of a person who commits violent acts against another person is noted.

Taking into account the relevance of the protection of administrative and legal relations, which are violated in the form of bullying or mobbing, the characteristics of these terms are considered and their types are distinguished. In addition, the signs that characterize administrative responsibility for committing harassment have been determined.

It is noted that police officers have the authority to draw up a report on bullying (Art. 255 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses), the case is reviewed and a decision is made by the court (Art. 221 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses). Protocols about the fact of committing mobbing according to Art. 230-1 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, officials authorized by the head of the central executive authority, which implements state policy on the supervision and control of compliance with labor legislation, as well as sub-departmental review of mobbing cases, have the right to make and make decisions on them court (Art. 221 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses).

It is emphasized that subjects who commit violent acts or inaction in the form of bullying or mobbing can be conditionally systematized into certain groups.

It is noted that distinguishing between violent and non-violent actions, which are carried out in the form of harassment during their legal qualification, is a rather difficult task. Harmful consequences must occur in order to qualify as illegal acts that are committed through harassment. Designation of non-violent actions should indicate not only the existence of relevant actions, but also the subjective attitude of the person who commits them to such actions.

The relationship between types of administrative fines and sanctions for committing bullying/mobbing was analyzed.

Keywords: administrative responsibility; bullying; mobbing; violence; harassment.